

Úvod do dějin správy

První přehledné zpracování dějin správy v českém státě úskalí bylo zcela v závislosti na dějinách práva, nebo dějinami sociálními či diplomatikou.

Jejich pojetí je: o podstatě veřejné správy jako takové – která spočívá v řízení veřejných věcí, vládního aparátu, státu a organizací státních a veřejných korporací – alespoň pro starší období je totožná s fungováním vládní moci ve státě.

Nejelementárnějšími úkoly správy byla záruka a zajištění základních společenských potřeb, zájmů a klidného soužití obyvatelstva

Janák – Hladíková ve své učebnici tvrdí, že charakter státní moci je výslednicí sociálního vývoje, proto se podle jejich vidění dějiny správy váží na poznání sociálního vývoje ve státě. Jistě jsou ale nositeli dějinného vývoje lidé, jejich vize, jejich snažení a ideály. A vzhledem k tomu, že lidský živel je pestrý a různě tvůrčí, vychází často z vlastního duchovního zaměření a tradic, nepochybně se i toto lidské uvažování a následné konání váže i na tato duchovní východiska. Vzájemné vnější překrývání správních i právních institucí a úřadů a institucí právních s užíváním a interpretací práva je evidentní, ale to neznamená, totožnost dějin správy a dějin právních institucí určitého území.

Dějiny správy chápeme jako specializaci obecné historie určitého území – přimykají se k právnímu pozadí ale i pomocným vědám historickým a jsou jedním ze zdrojů, z nichž čerpá archivnictví.

Dějiny správy i správní právo mají stejný předmět zájmu = organizace úřadů, ale přistupují odlišně:

- správní právo – prvořadá je pro něj struktura úřadů a normy určující jeho činnost jako projev tvorby práva
- dějiny správy – sledují růst úřadu a jeho vývoj a jak vyrůstá z potřeb a života společnosti, jaký je dopad konání toho konkrétního úřadu a jaká je i vlastní podoba činnosti.

Ch. Montesquieu – žádá rozdělení moci ve státě na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, veřejná správa = moc výkonná

Dějiny správy v užším slova smyslu – dějiny ústavních a správních institucí

Veřejné blaho zajišťuje v 16.- 18. století policie (řecké politeia = ústava, řád), začali se vydávat tzv. policejní řády, které orgánům státní správy – krajským hejtmanům, městským hejtmanům, rychtářům apod. ukládaly dohled na nové a nové úseky života a vyhlášovaly tresty. Z toho byly odvozeny výrazy politické zákony a politická správa, které se v rakouské literatuře objevují od roku 1800, ale až do roku 1850 se pro veškerou správní vědu používalo pojmu **policejní věda** – teprve pak **správní nauka a správní právo**.

Kromě linie veřejné správy státní (Panovnícké a zemské) je třeba respektovat samosprávné okruhy partikulárních oblastí, končících svou existenci 1848.

Literatura

Dějiny státu a práva:

Václav Vaněček: *Dějiny státu a práva v Československu od r. 1945*. Praha 1964, 1970, 1975

Karel Malý a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1999, 572 s.

Miroslav Cihlár: *K vývoji státní správy v ČSR*. Praha 1953.

Karel Malý: *Vývoj správní organizace v Československu od nejstarších dob do r. 1945.* Praha 1969.

Eduard Kučera a kol.: *Obecná teorie státu a práva.* 1-2 Praha 1976-1977

Starší syntézy:

Josef Kalousek: *České státní právo.* Praha 1892

Jaromír Čelakovský: *Povšechné české dějiny právní.* Praha 1900

Bohuš Rieger: *Ústavní dějiny rakouské.* Praha 1903. 1908, (posmrtně Karel Kadlec)

Jan Kapras: *Právní dějiny zemí koruny České.* 1-3. Praha 1913-1920.

Jan Kapras: *Přehled právních dějin zemí České koruny.* 1-2. Praha 1935.

Jan Kapras: *Dějiny ústavy a správy v českém státě.* In: *Československá vlastivěda* 5, Stát, Praha 1931m s. 27-62.

Jan Kapras: *Dějiny soudní organizace v českém státě.* Tamtéž 362-369.

Karel Kadlec: *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě.* Praha 1928.

Karel Kadlec: *Přehled ústavních dějin Moravy.* Praha 1926.

Otto Peterka: *Rechtsgeschichte der Bohmischen Lander.* I-II. Liberec 1928-1933.

Bohumil Baxa: *Dějiny práva na území republiky Československé.* Brno 1935.

František Čáda: *Přehled dějin veřejného práva ve střední Evropě.* Brno 1945.

František Čáda: *Povšechné právní dějiny československé.* 1, Od nejstarších dob do doby husitské. Brno 1947.

Christian d,Elvert: *Zur osterreichischen Verwaltungsgeschichte mit besondere Rucksicht auf die bohmischen Lander.* Brunn 1880, přetisk Wien 1970.

Christian d,Elvert: *Zur osterreichischen Finanzgeschichte mit besondere Rucksicht au die bohmischen Lander.* Brunn 1881.

František Palacký: *Přehled současný nejvyšších důstojníků a ouředníků zemských a dvorských ve království Českém od nejstarších časů až do nynějška.* Praha 1832.

Antonín Boček: *Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v markrabství Moravském.* b. m. b. l.

Robert Maršan: *Dějiny policejní organizace rakouské 1-2.* Praha 1904–1910.

Wilhelm Brauner: *Der soziale und rechtliche Gehalt der osterreichischen Polizeiorndnungen de 16. Jahrhunderts.* Zeitschr. F. hist. Forschung, Berlin West 3, 1976, 205-219.

Učebnice:

Janák-Hledíková: *Dějiny správy v českých zemích do r. 1945,* Praha 1989, 519 s.

Janák-Hledíková-Dobeš: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost.* Praha 2005, 568 s.

Jan Janák – *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848–1918.* P 1987 se soupisy pramenů a literatury.

J. Janák – *Vývoj správy v českých zemích v epoše kapitalismu* P. 1967. Období první a druhé republiky a okupace. (1918 – 1945)

J. Janák + Jaromír Kubiček: *Přehled vývoje ústavních a správních institucí v Československu od r. 1945.* Soupis pramenů a literatury. P. 1972.

Stranou ovšem nemůžeme nechat práce zahraničních kolegů. Významným znalcem našich společných rakouských a českých správních dějin je Friedrich Walter.

Friedrich Walter se narodil v roce 1896 ve Vídni, zemřel 30. 5. 1968 ve Vídni. (Manželka Dr. Lilly Walter)

1914 maturoval na Wiener Akademischen Gymnasium, musel narukovat, po válce studium historie na Vídeňské universitě.

Historik a universitní profesor

Absolvent Institutu für Österreichische Geschichtsforschung.

Profesor UNI Wien – přednášel *Historische Hilfswissenschaften mit besonderer Berücksichtigung der Archiv – und Aktenkunde, neuzeitliche Schriftkunde und Österreichische Verfassungs – und Verwaltungsgeschichte* na Institutu – Geschichte der Verfassung und Verwaltung ,Österreichs.

Die Österreichische Zentralverwaltung – od tereziánských reforem do 1867 je jeho dílem.

Österreichische Verfassungs – und Verwaltungsgeschichte von 1500-1955, Böhlau-Verlag, Wien-Köln-Graz 1972 (Aus dem Nachlass herausgegeben von **Adam Wandruszka**) – Rejstříky a literaturu zpracovala **Dr. Anna Maria Drabek**

Friedrich Walter: Österreichische Verfassungs – und Verwaltungsgeschichte von 1500-1955, Böhlau-Verlag, Wien-Köln-Graz 1972

I. Die Ausbildung der Österreichischen Reichsgeschichte als eigene Disziplin

Rakouské státní právo existovalo od dob existence Rakouska, až do roku 1866 se tradovalo jako jedno z teritoriálních práv Svaté říše římské národa německého a později des Deutschen Bundes a vědecky bylo pěstováno v rámci německého státního práva. Stejně tak sepětí státního práva a dějin bylo odtud přijato.

Od dob **Hermann Conringa** (1606-1681) a jeho díla, které zakládalo německé právní dějiny *De origine juris Germanici* (1643) se ukázalo, že podstatu „svaté říše“ nelze dostatečně zdůvodnit jen pomocí juristického a říšského a státoprávního myšlení, že německé státní právo nelze bez historického zdůvodnění pochopit.

Dalšími významnými badateli byli:

Johann Jakob Moser (1701-1785) shromáždil množství písemného materiálu o vztahu císaře a říšských stavů.

Stefan Putter (1725-1807)

August Ludvig Schlozer (1735–1809)

Ludwig Timotheus Spittler (1752–1810) – učitel na Göttinger hohen Schule Putter, na sklonku osvícenství, učil říšské a právní dějiny v juristicko-politickém duchu, nikoli v duchu historickém.

Justus Moser (1720–1794) – totéž z historického hlediska – přestože jeho výsledky byly brzo překonány, ale jeho metodické překonání „válečných a vojenských dějin“ dějinami jako vývojem práva, mravů a zvyků zůstalo trvalým plodem a ziskem.

Gustav Hugo (+1844) se již odkláněl od přírodního práva, ale zůstal spjatý s pozitivismem.

Karl Friedrich Eichhorn (1781–1854) práva označoval za projev „ducha národa“ *Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte*

Friedrich Karl von Savany (1779–1861) (Schwager von Klement Brentano), romantik tělem a duší, byl proti racionalistickému přirozenému (Naturrecht) právu a právnímu pozitivismu.

Georg Waitz (1813 – 1886) – v jeho díle jsou již správní dějiny od dějin práva odděleny.

Friedrich Wal 1893 (Österreichische Reichsgesetzblatt vom 1. Mai 1893, G-Nr. 68) ukládal posluchačům právnických fakult zapsat a nechat se zkoušet z předmětu *Österreichische Reichsgeschichte – Geschichte der Staatsbildung und des öffentlichen Rechtes*.

Emil Werunsky – Praha, zpracovával učebnici, bohatý podkladový materiál, chtěl pro všechny země monarchie hovořit o vzniku, ústavě, správě, sociálním složení, o hospodářském i

privátněprávním vývoji. Dílo zůstalo torzem – zpracoval jen Horní a Dolní Rakousy a Tyrolsko, do roku 1526.

Alfons Huber (1834–1898) jeden z nejlepších z Julius Ficker školy v Innsbrucku
Österreichische Verfassung – und Verwaltungsgeschichte – vydány **1895** – velmi dobré dílo, opírala se o ně ještě učebnice vydaná v roce 1956: *Osterreichische Verfassungs – und Verwaltungsgeschichte*. Na rozdíl od ostatních kolegů, kteří považovali za zrod říšských dějin rok 1526, začal své dějiny (stejně jako Werunsky) až od římské doby. Časově rozdělil do pěti oddílů:

907 – 1526 sledoval jednak Rakouské země, jednak Čechy a jednak Uhry

1526 – 1740 vznik R-U po vymření H v mužské linii

1740 – 1792 Marie Terezie a její synové

1792 – 1848 Koaliční krize s Francií a politický klid

1848 – 1879 líčí teritoriální a státoprávní změny – po okupaci Bosny

První díl dělen dle zemí, ostatní čtyři jednak na „*Geschichte der territorialen Verhältnisse*“ a jedena na „*Geschichte des öffentlichen Rechtes*“

Druhé vydání doplněné, rozšířené o novou literaturu připravil v roce 1901 **Alphons Dopsch**, nově přepracoval dějiny Čech a Uher

1895 vydal v Praze **Adolf Bachmann** *Lehrbuch der österreichischen Reichsgeschichte*.

Přednášel v Praze již dvacet let „*Geschichte ,Österreichs mit besonderer Rücksicht auf Recht und Cultur*“ a *Österreichische Reichsgeschichte*“ Kniha poměrně na povrchu, záhy opuštěna.

1904 nové vydání.

1896 vyšla pak nejkvalitnější kniha – **Arnold Luschin von Ebengreuths: Österreichische Reichsgeschichte (Geschichte der Staatsbildung, der Rechtsquellen und des öffentlichen Rechts. Ein Lehrbuch**. On žádal již v roce 1886 ministerstvo školství o zavedení přednášek z ústavního práva pro juristy.

Kniha byla velmi obsáhlá a pro studenty nepřehledná, proto přistoupil ke kratšímu vydání

- před válkou začal nově zpracovávat, koncipoval do dvou dílů, bohužel vyšel jen první – postihující středověk

1899 – *Grundriss der österreichischen Reichsgeschichte* – pro studenty nevhodnější kniha

1918 – další vydání

1903 vydal Bohuslav Rieger česky přehled právních dějin

1908 druhé posmrtné vydání opatřil Karel Kadlec

Otto Balzer polsky

1913 J. Kapras – *Rechtsentwicklung in den Sudetenländern*

1909 A. Timos – *Ungarische Verfassungs – und Rechtsgeschichte* (německy)

1910 Heinrich Marczalis – *Ungarische Verfassungsgeschichte* (německy)

1951 Otto Stolz . ze svých přednášek na UNI Innsbruck – *Grundriss der österreichischen Verfassungs – und Verwaltungsgeschichte*“ – líčí vznik jednotlivých rakouských zemí a celkový vývoj monarchie.

1956 Ernst C. Hellbling – *Österreichische Verfassungs – und Verwaltungsgeschichte* lze doporučit jako velmi praktické dílo